

NEKAJ GEOMORFOLOŠKIH IN SPELEOLOŠKIH ZNAČILNOSTI GLOBODOLA IN OKOLICE

Globodol je eno najmanjših kraških polj v Sloveniji, saj je dolgo le 3 3/4 km in široko 3/4 km. Je pa to suhokranjsko polje eno najbolj značilnih. Njegova dolga os sever-jug je redkost med vsemi dinarskimi kraškimi polji, kjer prevladuje smer SZ-JV. Je med najglobljimi polji, saj se gorati obod spusti do 55 m relativne višine le na kratko razdaljo na jugovzhodnem koncu proti Luknji. Drugod na vzhodu in severu je visok okoli 100 m, na zahodu in jugu precej več. Štejemo ga med suha kraška polja, ker nima stalnih vodnih tokov. Voda običajno nastopa v nižjih vrtačah, ki so najgloblje na robu dna. Le ob visoki vodi priteka nekaj vode iz izvirov na severnem koncu in ta voda se običajno odteka v obzidano brezno V dulah. Če je mnenje domačinov pravilno, da včasih voda tudi vre iz tega plitvega brezna, potem imamo opravka z estavelo. Največja poplavna voda seže okoli 198 m. Zato stojijo v Gorenjem, Srednjem in Dolenjem Globodolu hiše na višjem delu terase z okoli 200 m višine, ki je značilna za dno polja. Ob srednji in nizki vodi je piezometrična gladina pod dnom. Ker jo vzdržuje izvir Prečne v nadmorski višini 173 m, se ob povodnji dvigne do dna polja. Zato govorimo, da je Globodol polje v piezometrični gladini.

Posebnost polja je 1 km dolga suha dolina, ki je od jugovzhodnega konca usmerjena proti Luknji. Dno, kjer so domačini nekdaj skopali jamo Malikovec, da bi dobivali vodo, je še znotraj izohipse 200 m. V nadaljevanju doline je Babno polje, depresija, ki je po kraški terminologiji prehodna oblika med vrtačo in uvalo. Oblikovno spominja na slepo dolino onstran Golobinjeka, kjer med vasmi Goriška vas, Vrhovo in Jablan ponika Temenica. Podobno podaljšanje kraškega polja v slepo ali suho dolino najdemo v primeru Grosupeljskega polja (Radensko polje) in Dobrega polja (Struge). V prvem primeru se poplavna voda še odliva s polja v slepo dolino ob srednji, v drugem primeru le še ob izredno visoki vodi. Čeprav je suha dolina čez Malikovec trajno suha, ji moramo po obliki in legi pripisati nastanek ob površinskem odtoku vode iz Globodola.

Tak zaključek vabi jamarje, da bi z načrtnim iskanjem ali odkopavanjem jam v prostoru med jugovzhodnim koncem Globodola in Luknjo prodrli do fosilnih vodnih jam.

Ali je v jamah v Globodolu in okolici kaj znakov, ki bi kazali na omenjeni geomorfološki in hidrološki razvoj?

Tu prikazane jame so povzete iz arhiva JZS oziroma po dodatnih raziskavah za razpravo o Globodolu iz l. 1956 in 1957 (glej I. Gams, H geomorfologiji kraškega polja Globodola in okolice. Poročila - Acta carsologica, III, Ljubljana 1958, stran 19-65).

Ponorne jame na odtočni strani kraških polj so v svetu običajen pojav. Takih danes na vzhodni strani suhega kraškega polja Globodol ni. Sta pa takšnega značaja dve jami, ki se odpirata 5-8 m nad dnom polja in ki sta domnevno fosilna požiralnika. To je Špelkotova jama, ki se odpira v vzhodnem pobočju jugo-jugovzhodno od Dolenjega Globodola. Ozek vhod je okoli 7 m nad dnom (kat. št. 1411). 18 m dolga in 9 m globoka jama je nastala v špranji, ki se navzgor razširja v mestoma bolj viden in drug slabo viden erozijski rov, skozi katerega je mogla odtekati voda s polja. Slugova jama (kat. št. 1055) blizu Gorenjega Globodola se za vhodom počasi razširja v dvoranico, ki ima na jugovzhodnem koncu naplavljenno dno. 60 m dolga in do 5 m visoka jama se razširja vzdolž štirih razpok. Ob najsevernejši je ozek slepi rov. Na levi strani so vidni erozijski sledovi, ki pričajo o nekdanji vodni funkciji. Pri obeh jamah nastopa v dnu le še katastrofalna visoka voda, ki se pretaka po nižjih kanalih. Ker se v takih „rezervoarjih“ odlaga iz stoječe vode plavje, jih ne moremo enostavno prištevati k fosilnim jamam.

Od kod naj bi pritekala voda v Globodol? Po obliki polja sodeč je mogla pritekati samo podzemeljsko s severne strani (dno visi proti jugu). S te strani pa je mogla pritekati le Temenica, dokler ni našla današnjega pretoka skozi kotanjo (v kraški terminologiji smo ji dali ime kraška dolina) pri Mirni peči. Zahodno od naselja Ponikve je manjša suha dolina, od koder bi mogla Temenica podzemeljsko teči ali proti Vrbovškemu (Dobrniskemu) polju ali (in) Globodolu. Tudi ta prostor bi zaslužil načrtno iskanje in odkopavanje jam.

Na severni strani Globodola ni znanih večjih jam. Nekaj več jih je na zahodnem obrobju severne polovice polja, na pobočju Velikega vrha. Tukaj si od juga proti severu sledijo naslednje jame nekoliko večjih razsežnosti:

Tončkova polšna pod Vodicami, kat. št. 1057, je 45 m globoko brezno, nastalo ob špranji, ki se končuje okoli 10 m nad višino polja.

Mala Vratnica, kat. št. 164, ima vhod pri 320 m n. v. Je 113 m dolg in 39,5 m globoka jama. Vhodno brezno se razveji v dva kraka, ki se oba končujeta z navpično stopnjo. Največji prostor je severno od vhodnega brezna. Vse kaže na podorni nastanek.

Nedaleč od Male Vratnice se odpirata 13 m globoka Babja jama in Velika Vratnica (kat. št. 186). Je 50 m dolga in 70 m globoka jama, ki je skupek dvoranic, nastalih ob enotni razpoki smeri SSZ–JJV. Vhod je kakih 30 m dolgo lijasto ustje, eno največjih v tem delu Suhe krajine. Zato tudi je ta jama med ljudstvom najbolj znana in vpletena v ljudsko pripovedništvo in bajeslovje. Tudi v tej jami ni znakov vodoravnih vodnih tokov.

Na uravnane ovršju med severnim koncem Globodola in Vrbovskega polja se odpira Koprivnica (kat. št. 163), ki je 100 m dolga in 13 m globoka špranjasta votlina, ki se med podornimi in sigovimi tvorbami končuje v neprehodnih ožinah. Sodeč po podornem skalovju je jama zelo stara.

Vzroka za nastanek teh jam ni iskati v pretakanju vode v večji višini proti Globodolu, temveč v lokalnih curkih. Mezozojski apnenci, ki prevladujejo v dnu polja in v obrobju, so tu manj čisti in debela rdeča ilovica še danes usmerja padavinsko vodo v curke. V hladnih razdobjih pleistocena, ko je bila trajneje zamrzla, je bilo tega površinskega pretakanja še več.

Globodol je tudi klimatska posebnost. V njem se javljajo jutranje megle bolj pogosto kot kjerkoli drugod na Dolenjskem. So posledica temperaturne inverzije. Ker pa nastala megla zavira nadaljnje ohlajanje zraka, nočni minimi le niso tako nizki kot v nekaterih drugih odprtih kotanjah (gl. I. Gams, Prispevek k mikroklimatologiji vrtač in kraških polj. Geografski zbornik XIII, Ljubljana 1972). Ker je torej v kotlinici manj vetra, bi utegnil kamnolom, predviden za ta kraj pred leti, hudo onesnažiti zrak tega edinstvenega in lepega kraškega polja.

SUMMARY

Ivan Gams,

SOME GEOMORPHOLOGICAL AND SPELEOLOGICAL CHARACTERISTICS OF GLOBODOL AND SURROUNDINGS

Globodol is one of the smallest karst fields in Slovenia. This dry field of Suha Krajina is, however, one of the most characteristic ones. Its long axis North – South is a rarity among all the karst fields of Dinara, in which the direction NW – SE is predominant. The particularity of the field is 1 km long dry valley, which is from its SE part directed towards Luknja. Water appears only in heavy rains, then it disappears in numberless swallow-holes and flows off towards the sources in Luknja.

Globodol is also a climatic particularity. There morning fogs appear more frequent than elsewhere in Dolenjsko. They are consequence of temperature inversion. Since the arosen fog hinders further cooling of the air the night minimums are not so low as in some other open gorges.